

K. Pargament, A. Mahoney, E. Shafranske. Washington, DC : American Psychological Association, 2013. Vol. 2. P. 93–123.

42. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York : Springer, 1984. 300 p.

43. Martin A.M. Exploring forgiveness: The relationship between feeling forgiven by God and self-forgiveness for an interpersonal offense : Unpublished doctoral dissertation ; Case Western Reserve University. Cleveland, 2008.

44. Religion and the problem-solving process: Three styles of coping / K.I. Pargament et al. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1988. Vol. 27. № 1. P. 90–104.

45. Pargament K.I. The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. New York : Guilford Press, 1997. 280 p.

46. Pargament K.I., Koenig H.G., Perez L. The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*. 2000. № 56. P. 519–543.

47. Pargament K.I. Spiritually integrated psychotherapy: understanding and addressing the sacred. New York : Guilford, 2007. 260 p.

48. Pargament K.I. The religious dimension of coping: Advances in theory. Research and practice. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. 2013. Vol. 2. P. 560–578.

УДК 159.942

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-3

ОСОБИСТІСНІ ЗМІНИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Ільїна Ю.Ю., к. біол. н., доцент,
доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національний університет цивільного захисту України

Мельник І.О., магістр
соціально-психологічного факультету
Національний університет цивільного захисту України

Робота присвячена вивченню особистісних змін військовослужбовців, які проявляються після участі у бойових діях. Зосереджено увагу на їх проявах в емоційно-ціннісній сфері, міжособистісних відносинах, змінах, пов'язаних із самоставленням, схильністю до поведінки, що відхиляється від норми. Аналізуються головні причини особистісних змін, пов'язаних з участю в бойових діях.

Ключові слова: особистість військовослужбовця, особистісні зміни, причини особистісних змін.

Ильина Ю.Ю., Мельник И.О. ЛИЧНОСТНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПОСЛЕ УЧАСТИЯ В БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЯХ

Робота посвящена изучению личностных изменений военнослужащих, которые проявляются после участия в боевых действиях. Сосредоточено внимание на проявлениях в эмоционально-ценностной сфере, межличностных отношениях, изменениях, связанных с отклоняющимся от нормы поведением. Анализируются главные причины личностных изменений, связанных с участием в боевых действиях.

Ключевые слова: личность военнослужащего, личностные изменения, причины личностных изменений.

Ilina Yu. Yu., Melnyk I. O. PERSONAL CHANGES OF THE SERVICEMEN AFTER THE PARTICIPATION IN HOSTILITIES

The article describes personal changes of the servicemen, who took participation in hostilities. We consider the changes that have occurred in the field of the emotional value, the interpersonal relationships, changes that have associated with the self-attitude, the tendency to deviate behavior. The main causes of the personal changes associated with participation in hostilities are analyzed.

Servicemen, who took participation in hostilities, are a group of people with an increased risk of developing psychogenic violations, to characterize their condition, use such features as a military trauma, combat fatigue. Studies conducted in this field show that people who have been in extreme situations have so-called post-traumatic stress disorders.

A significant number of servicemen who took participation in hostilities complain that they cannot find the understanding in the society, in the family, is experiencing difficulties in communicating in the workplace. After experiencing the events in the war, in some cases, the servicemen have such changes in the psyche that it is sometimes difficult for parents to recognize their children.

The returning of servicemen into the peaceful life after the impact of extreme conditions is accompanied by difficulties in adapting to a peaceful life, in particular, the tension relations them with the society, anxiety, fear, aggression, suspicion.

Participation in hostilities, constant presence in the stressful situations, constant risk and life threatening cause changes in the mental state of servicemen. Even while staying in the antiterrorist zone, an irreversible reevaluation of values takes place.

After the end of the period of staying in the combat zone, servicemen return to normal conditions of life and at that moment personal changes begin to manifest.

Soldiers become more asocial, alienated, and suspicious. Their emotional state is the irritated-depressed as a rule. The flashes of argues are replaced by a sense of despair, uselessness and insignificance. Those feelings of a special status that enabled to use of the weapons, to execute of the heroic tasks, to respect and support of the volunteers disappear, and at this case, there are everyday affairs and the attitude of closed people were before.

Misunderstanding, neglect, and distrust lead to uncontrolled outbreaks of aggression. The attitude towards others becomes superficial. There are problems with establishing of the dialogue, maintaining of the relationship with closed people. Increasingly, servicemen try to reduce their negative emotions in that ways as smoking, alcohol, and sometimes drugs.

Unfortunately, after returning from the combat zone, servicemen cannot get rid of their bad habits, which eventually lead to the complete destruction of their physical, psychological health and the decline of the moral spirit.

So, after the returning of servicemen into the peaceful life, it is difficult to adapt to the habitual preconditions of life. Therefore, the professional psychologists should help them. The psychologists will involve correctional and restorative work both as companions and members of the servicemen families.

Key words: *personality of the serviceman, personal changes, reasons of the personal changes.*

Постановка проблеми. Професія військовослужбовців належить до категорії небезпечних для життя і здоров'я. Адже під час виникнення надзвичайних подій, пов'язаних зі збереженням суверенності та незалежності держави, а також подій, пов'язаних із захистом населення від зовнішньополітичних агресорів, саме військовослужбовці першими стикаються з цими проблемами та беруть на себе усю відповідальність. Учасники бойових конфліктів належать до групи осіб із підвищеним ризиком розвитку психогенних порушень. Серед цієї категорії часто зустрічаються особи, яким властиві психічні травми, емоційне перевантаження. Зміни в емоційному стані часто пов'язані з проявами агресивності, роздратованістю, конфліктністю, найнебезпечніші наслідки цих змін – духовна та моральна кризи, зокрема руйнування життєвих цінностей, знецінення минулого і відсутність надії на майбутнє.

Найбільш помітними ці зміни є серед учасників збройних конфліктів, адже події, які вони пережили, негативно впливають на психічне здоров'я, травмують психіку і призводять до ряду негативних наслідків, серед яких – загострення хвороб, підвищення рівня травматизму, підвищена пильність і чутливість, недоцільні в нових мирних умовах.

Відзначають, що після пережитої психологічної травми спостерігаються психологічні порушення, які проявляються на фізіологічному, соціальному, особистісному, професійному, міжособистісному рівнях життєдіяльності, призводять до стійких особистісних змін не тільки у людей, які безпосередньо пережили стрес, але й у членів їх сімей, а також у осіб, котрі були спостерігачами стресової події. Наслідки

пережитої психологічної травми проявляються у поведінці і часто негативно впливають на сімейні стосунки, змінюють життєві сценарії, що існували раніше, і можуть впливати на все подальше життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень особистісних змін військовослужбовців, котрі брали участь у бойових діях, певною мірою розкриті в роботах багатьох науковців. Р.А. Абдурахманов розглядає труднощі індивідуальної соціально-психологічної адаптації до служби, негативні соціальні наслідки участі військовослужбовців у бойових діях як причини деформації військовослужбовця як у моральному, так і в психологічному планах [1]. За результатами дослідження В.Є. Попова, негативні психологічні наслідки участі в бойових діях проявляються в різноманітних формах, які досі досконально не вивчені. Хоча науковці підкреслюють, що найчастіше це спостерігається у вигляді втрати сенсу життя, відчутті нереальності свого існування, виникненні почуття наближення катастрофічних змін у житті, замкнутості [5].

Особливо поширеною серед учасників бойових дій стає схильність знімати напруженість «звичними» способами: палінням, переїданням або, навпаки, ігноруванням їжі, вживанням алкоголю. Встановлено, що в перші хвилини бою в осіб, які вживали алкоголь, виникає стан, близький до абстинентного: частішає дихання, з'являється загальна слабкість, тремтіння кінцівок, порушення основних якостей уваги, сприйняття, емоційних процесів. Деформація особистості учасника бойових дій проявляється у труднощах індивідуальної соціально-психологічної адаптації до служби і міжособистісних відносин у новому колективі, страждає психічне здоров'я [4; 6].

Проблема дослідження особистості учасників бойових дій стоїть надзвичайно гостро, актуальність її безумовна, але наукове її вивчення не є задовільним і потребує поглиблення.

Мета та завдання. Мета – вивчення головних змін, що відбуваються в особистості військовослужбовця після повернення з зони ведення бойових дій. Основним завданням нашої роботи стало поглиблене вивчення емоційно-ціннісної сфери особистості військовослужбовців. Для досягнення мети та вирішення завдань нами використані методики: «Орієнтації сенсу життя» Д.О. Леонтьєва, «Самооцінка емоційних станів» (А. Уесмана та Д. Рікса).

Виклад основного матеріалу дослідження. Участь у збройних конфліктах впливає на свідомість особистості, відтворюючи у неї серйозні якісні зміни. Серед основних наслідків збройних конфліктів поряд з економічними, політичними, соціальними існують не менш важливі психологічні наслідки.

Під час перебування в умовах із підвищеним рівнем ризику для життя зростає вплив на психіку особистості стрес-факторів, що мають підвищену інтенсивність. Внаслідок цього виникають зміни у психічній діяльності, що призводить до зниження ефективності життєдіяльності в мирних умовах.

Учасники бойових дій і демобілізовані особи – це категорія населення, яка характеризується кризою ідентичності, що проявляється в порушенні здатності учасників збройних конфліктів до ефективної соціальної взаємодії, в якій відбувається самореалізація людської особистості, зниженні активності й ініціативності під час вирішення власних життєвих важливих проблем, втраті здатності до співпереживання і потреби в емоційній близькості з іншими

людьми [цит. за 5]. Часто в учасників воєнних конфліктів з'являються скарги на непорозуміння зі сторонніми особами в суспільстві, в сім'ї, труднощі у спілкуванні. Після пережитих подій на війні, в деяких випадках, серед учасників бойових дій спостерігаються дуже серйозні психічні зміни, а іноді й такі, що навіть батькам важко впізнати своїх дітей. Зазвичай повернення учасників бойових конфліктів до мирних умов життя після війни супроводжується труднощами в адаптації, що проявляється в напруженості у спілкуванні з цивільними людьми, настороженості та недовірі до нових знайомих, підвищеній вибагливості як до себе, так і до членів родини, високій тривожності, страху бути засудженим за свої вчинки на війні емоційно значущими людьми, частими спалахами агресії, які швидко змінюються відчуттям провини.

Найважливішою причиною особистісних змін серед учасників збройних конфліктів є бойовий стрес. Відомо, що його вплив на психіку залежить від інтенсивності стресових факторів, тривалості їх дії, індивідуальних особливостей сприйняття особистості, типу нервової системи й отриманого раніше життєвого досвіду. Виділяють такі найбільш відомі фактори бойового стресу: різке підвищення або, навпаки, зниження бойової активності; підвищення емоційного збудження або емоційне заціпеніння, недоречні у момент ведення бойових дій; схильність уникати місця ведення бойових дій, бажання сховатися, будь-яким способом врятувати своє життя; відчуття дезорієнтації під час ведення бойових дій; відчуття нереальності бойової ситуації; самовідчуження; різка зміна поведінки під час спілкування з оточуючими, агресивність у спілкуванні, ігнорування дисциплінарних

Таблиця 1
Порівняльний аналіз орієнтацій сенсу життя військовослужбовців (у %)

№	Шкали методики	Рівні розвитку					
		Високий		Середній		Низький	
		До	Після	До	Після	До	Після
1	Цілі	13,3	16,7	48,3	20,0	38,3	63,3
		$\phi=0,672$		$\phi=4,313^{**}$		$\phi=3,571^{**}$	
2	Процес	20	13,3	51,7	31,7	28,3	55,0
		$\phi=1,273$		$\phi=2,892^{**}$		$\phi=3,882^{**}$	
3	Результат	21,7	15,0	55	40,0	23,3	45,0
		$\phi=1,23$		$\phi=2,135^{*}$		$\phi=3,281^{**}$	
5	Локус-життя	1,6	16,6	26,7	11,7	51,7	71,7
		$\phi=0,898$		$\phi=2,744^{**}$		$\phi=2,934^{**}$	

Прим.: $^{**}P \leq 0,05$, $^{*}P \leq 0,01$

норм і правил поведінки; підвищення рівня необґрунтованої дратівливості; поява тривожних станів або, навпаки, знецінення небезпеки для життя; нездатність упоратися з переживаннями страху; поява помітної замкнутості, пригніченості, апатії; втрата інтересу до життя, виникнення думок про самогубство тощо [4].

Нами було проведене емпіричне дослідження на базі структурних підрозділів Харківського прикордонного загону та 73-го морського центру спеціальних операцій. У ході дослідження 60 військовослужбовців пройшли процедуру діагностики за місяць до вирушення у зону ведення бойових дій.

Період перебування на території ведення збройного конфлікту тривав 4 місяці. Через два тижні після повернення з зони ведення бойових дій військовослужбовці пройшли процедуру редіагностики. Отримані дані наводяться в табл. 1.

Після повернення з зони ведення збройних конфліктів у військовослужбовців спостерігаються зміни, що стосуються цілей у житті. Збільшення на 25% кількості осіб із низьким рівнем за шкалою цілей говорить про те, що більше осіб мають спрямованість на життя сьогоднішнім днем, не будуючи довготривалих планів, або ж занурюються у спогади минулого, тобто схильні не планувати життя наперед, уникаючи довготривалих цілей.

Насамперед це явище пов'язане з тим, що цінності та цілі, які домінували у військовослужбовців до участі в бойових діях, в умовах війни є неактуальними. Постійний стан загрози життю та здоров'ю провокує переоцінку власного життя та, як наслідок, трансформацію системи цінностей, що стоять за цілями.

Особливо значущі зміни відбулися за критерієм процесу життя військовослужбовців. Зростання кількості осіб із низькими показниками за шкалою процесу на 26,7% свідчить про незадоволеність власним життям. Це зрозуміло, адже довготривале перебування у небезпечних для життя умовах, незадоволення або недостатнє задоволення базових потреб, ненормований режим дня, відсутність можливості істотної зміни призводять до емоційного пригнічення та зневіри щодо покращення життя.

Низькі показники (45%) за шкалою результату життя свідчать про незадоволеність респондентами прожитим проміжком часу. Значною мірою це пов'язано з тим, що в екстремальних умовах відбувається переоцінка власного життя, адже у будь-який момент воно може опинитися під загрозою.

Зазвичай військовослужбовці знецінюють усі досягнення у власному житті за пе-

ріод до участі в бойових діях. Участь у боях виконує роль точки відліку нового життя, яке йде за новими правилами та зі зміною пріоритетних напрямів життєдіяльності.

Шкала локусу-життя свідчить про те, що 71,7% військовослужбовців після повернення з умов зони конфлікту переконані у тому, що життя людини не підвладне свідомому контролю, що свобода є ілюзорною, а планування життя на майбутнє є безглуздом. Загалом, низький показник осмисленості військовослужбовців свідчить про переживання кризового періоду в житті, який можна пояснити участю в бойових діях.

Аналіз отриманих нами даних свідчить про те, що для більшості військовослужбовців, котрі пережили участь у бойових діях, притаманний стан психічної напруженості. Під час перебування в цьому стані особі властиві почуття збентеженості, тривоги, навіть страху. Він проявляється на інтелектуальному рівні – інтелектуальна діяльність протікає швидше й інтенсивніше, особа схильна збуджено перевіряти будь-які гіпотези. Рухи стають або хаотичними, або, навпаки, чіткими та швидкими, темп їх прискорюється. На фізіологічному рівні стан психічної напруженості супроводжується такими фізіологічними реакціями: прискоренням пульсу, підвищенням тиску та температури тіла, приливом крові до голови. Він виникає в умовах підвищеної відповідальності, дефіциту часу, зіткнення з особливо складними завданнями або високого ризику прийняття неправильного рішення. Причиною стану психічної напруженості є дефіцит способів для виконання діяльності: інформації, умов, часу, втрата сенсу життя тощо [3].

Що стосується змін у самоставленні військовослужбовців, то вони характеризуються зростанням кількості осіб із високим рівнем за шкалами замкненості, самовпевненості, самокерівництва, самозвинувачення.

Отримані дані наводяться у табл. 2.

Значно збільшилися показники за шкалою внутрішньої конфліктності. Це свідчить про те, що після повернення з зони ведення бойових дій у бійців домінує негативний фон ставлення до себе. Вони постійно перебувають у стані контролю свого «Я», постійний аналіз своєї поведінки призводить до самокопання, що закінчується осудом своїх якостей і властивостей. Особи з високою внутрішньою конфліктністю характеризуються підвищеною вимогливістю до себе, що призводить до конфлікту між рівнем домагань і фактичними досягненнями. Джерелом своїх невдач і досягнень переважно вважають лише себе.

Такі зміни можна пояснити тим, що зросли захисні механізми психіки військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, бажання відповідати загальноприйнятими нормам поведінки та взаємовідносин з оточуючими людьми. Такі особи схильні уникати щирого ставлення до себе, що пояснюється або недостатнім розвитком навичок рефлексії, або поверхневим сприйняттям своєї особистості, небажанням розкривати себе, невизнанням наявності особистісних проблем.

Однак разом зі зростанням замкненості також зросли показники за шкалою самовпевненості (на 25,1%). Це свідчить про збільшення відчуття власної сили та сміливість у спілкуванні з оточуючими. Такі особи характеризуються задоволеністю своїми вміннями та досягненнями, відчуттям власної компетентності та здатністю до вирішення багатьох проблем. Перешкоди сприймаються такими особами як такі, які легко подолати.

Для тих, у кого спостерігаються високі показники за шкалою самокерівництва, характерною є думка, що джерелом розвитку власної особистості є сама особа. Вони почуваються здатними здійснювати супротив зовнішнім обставинам, подіям, долі. Особи схильні контролювати емоційні реакції та власні переживання.

Високі показники за шкалою самозвинувачення (38,3%) можна спостерігати у тих, хто бачить у собі насамперед негативні якості, хто схильний карати себе за невдачі.

Проблемні ситуації, конфлікти у сфері спілкування активують психологічні захисні механізми, серед яких домінують захисні механізми у вигляді осуду себе. Установка на самозвинувачення супроводжується зростанням внутрішнього напруження, відчуттям неможливості задоволення основних потреб.

Зросла кількість осіб із низьким рівнем віддзеркаленого самоставлення, самоприйняття (на 26,6% відповідно). Низькі показники за шкалою віддзеркаленого самоставлення характеризують особу, яка ставиться до себе як до такої, що здатна викликати в інших не повагу, а лише почуття осуду та докору. Вони не очікують підтримки від сторонніх. Вони втрачають схильність довіряти іншим, тому в них часто присутні деякі очікування, страхи, які не є виправданими. Часто серед учасників збройних конфліктів панує думка, що сторонні особи мають наміри їх обдурити, підставити. У такому разі можна говорити про хронічну недовіру, яка стає способом мислення. Інколи дія надзвичайно сильних негативних подій може провокувати виникнення параноїдного розладу особистості.

Збільшення кількості осіб із низьким показником самоцінності (на 24,7%) означає, що серед бійців зростають сумніви в своїй унікальності, недооцінка себе. Підвищена чутливість до зауважень і критики оточуючих робить людину вразливою й образливою, схильною недооцінювати свої унікальні характеристики. Низькі показники

Таблиця 2
Порівняння кількісних змін у самоставленні військовослужбовців (у %)

Шкали	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	До	Після	До	Після
Замкненість	18,3	40,0	46,7	35,0	35,0	25,0
	$\phi=3,429^{**}$		$\phi=1,69^{*}$		$\phi=1,549$	
Самовпевненість	28,3	53,4	41,7	23,3	30,0	23,3
	$\phi=3,642^{**}$		$\phi=2,807^{**}$		$\phi=1,075$	
Самокерівництво	38,3	68,3	16,7	15,0	45,0	16,7
	$\phi=4,32^{**}$		$\phi=0,332$		$\phi=4,448^{**}$	
Віддзеркалене самоставлення	30,0	20,0	48,3	31,7	21,7	48,3
	$\phi=1,64^{*}$		$\phi=2,411^{**}$		$\phi=4,016^{**}$	
Самоцінність	56,7	30,0	31,7	38,3	7,0	31,7
	$\phi=3,861^{**}$		$\phi=0,983$		$\phi=3,521^{**}$	
Самоприйняття	20,0	30,0	38,3	1,7	41,7	68,3
	$\phi=1,64^{*}$		$\phi=7,587^{**}$		$\phi=3,833^{**}$	
Внутрішня конфліктність	13,3	38,3	68,3	25,0	18,4	36,7
	$\phi=2,808^{**}$		$\phi=6,357^{**}$		$\phi=2,934^{**}$	
Самозвинувачення	10,0	38,3	61,7	36,7	28,3	25
	$\phi=3,785^{*}$		$\phi=2,135^{*}$		$\phi=0,544$	

Прим.: $^{**}P \leq 0,05$, $^{*}P \leq 0,01$

ки за шкалою самоприйняття вказують на загальний негативний емоційний фон, на схильність сприймати себе занадто критично. Симпатія до себе недостатньо розвинена, проявляється епізодично.

Результати змін в емоційній сфері військовослужбовців наводяться у табл. 3.

Виявлено збільшення кількості осіб із підвищеною тривожністю (на 32,1%). Зазвичай тривожність викликається перебуванням у несприятливих умовах для життя та здоров'я осіб, а місця ведення бойових дій і є суцільними стресорами, що підтримують постійне відчуття небезпеки та тривоги.

Після повернення з зони ведення бойових дій спостерігається збільшення осіб із втомою замість енергійності (на 45,4%). Вони здебільшого безініціативні, пасивні, апатичні, байдужі. Виснаженість, притаманна усім військовослужбовцям, що повернулися, призводить не лише до погіршення взаємин з оточуючими, але й до деструктивних змін в особистості бійців. Особливо це проявляється в осіб, у котрих вже сформувався синдром емоційного вигорання.

До участі в бойових діях більшість військовослужбовців не проявляли чіткої спрямованості ні в бік пригніченості, ні в бік піднесеності. Однак після повернення з війни серед більшості з'явилася тенденція до пригніченого емоційного стану. Пригніченість емоційного стану у військовослужбовців найчастіше пов'язана з великою кількістю невирішених проблем, безраднісними перспективами щодо власного майбутнього, перенапруженням і хронічною втомою, неприйняттям себе, розчаруванням у тому, що раніше вважалося цінним і мало особливе значення для військовослужбовців.

За шкалою впевненості в собі – безпорадності ми спостерігаємо достовірні зміни. Кількість осіб, яким до участі в бойових

діях була притаманна впевненість у собі, значно знизилася (на 33,3%), натомість зросла кількість осіб із невизначеністю стосовно власних можливостей. Тобто участь у бойових діях негативно вплинула і на самооцінку військовослужбовців, спровокувала невизначеність щодо власної особистості.

Висновки з проведеного дослідження.

Провівши дослідження емоційно-ціннісної сфери військовослужбовців, ми дійшли висновку, що після участі в бойових діях стан більшості бійців є незадовільним, тобто регулятивна функція адаптації до навколишніх умов і ситуацій, яку виконують емоції особистості, знизилася. Спад емоційного стану військовослужбовців здебільшого пов'язаний зі зниженням ініціативності, зростанням пасивності, в'ялості, апатії, байдужості.

Новий досвід вимагає від військовослужбовця високого рівня адаптації до таких умов, що забезпечує його виживання під час воєнних дій. Набуті навички та досвід виявляються недоцільними у мирному житті. Участь у бойових діях, постійне перебування у стресових ситуаціях, постійний ризик і загроза життю викликають зміни в психічному стані бійців, відбувається незворотна переоцінка цінностей.

Після закінчення терміну перебування у зоні ведення бойових дій військовослужбовці повертаються до нормальних умов життя і саме в цей момент починають проявлятися особистісні зміни. Бійці стають більш замкненими, відчуженими, підозрілими. Їхній емоційний стан переважно роздратовано-пригнічений. Спалахи агресії замінюються відчуттям розпачу, непотрібності та нікчемності. Спостерігається важкість у налагодженні діалогу, підтримці стосунків із близькими. Все частіше виникає бажання заглушити негативні емоції звичним для бійця способом – палінням, алко-

Таблиця 3

Результати військовослужбовців за параметрами самооцінки емоційного стану (у %)

№	Шкали методики	Рівні розвитку					
		Високий		Середній		Низький	
		До	Після	До	Після	До	Після
1	Спокій – тривожність	58,4	30,0	15,3	11,6	26,3	58,4
		$\phi = 4,094^*$		$\phi = 0,785$		$\phi = 3,592^*$	
2	Енергійність – втомленість	48,3	18,3	31,7	16,3	20,0	65,4
		$\phi = 2,934^*$		$\phi = 1,054$		$\phi = 4,907^*$	
3	Піднесеність – пригніченість	20,0	18,3	48,3	25	31,7	56,7
		$\phi = 0,304$		$\phi = 3,465^*$		$\phi = 3,599^*$	
4	Впевненість у собі – безпорадність	68,3	35	15	40	16,7	25
		$\phi = 4,808^*$		$\phi = 4,059^*$		$\phi = 1,45$	

Прим.: * $P \leq 0,05$

голем, що згодом призводить до повного руйнування фізичного, психологічного здоров'я та занепаду морального духу.

Саме тому доцільним є залучення учасників бойових дій до інтерактивних занять з метою корекції навичок соціальної комунікації, необхідних військовослужбовцям, які щойно повернулися до мирних умов життя.

Участь у розробленому спеціально для військовослужбовців тренінгу з метою корекції психоемоційного стану його учасників сприятиме не лише зниженню рівня агресії, замкненості, тривожності, але й підвищить рівень впевненості в собі, сприятиме зростанню почуття самоцінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдурахманов Р.А. Психологические трудности общения и их коррекция у ветеранов боевых действий в Аф-

ганистане : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Москва, 1994. 18 с.

2. Буряк О.О., Гіневський М.І., Катеруша Г.Л. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2. С. 176–181.

3. Ільїна Ю.Ю. Схильність до залежності та особливості психоемоційного стану військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, 2 березня 2018 р. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2018. С. 63–64.

4. Плешаков Д.К. Философские аспекты военной теории и практики : учебно-методическое пособие. Минск : Военная академия Республики Беларусь ВС РБ, 2016. 40 с.

5. Попов В.Е. Психологическая реабилитация военнослужащих после экстремальных воздействий : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Москва, 1992. 182 с.

6. Чмыхун И.Н. Философские проблемы военной теории и практики : учебно-методическое пособие. Минск : Военная академия Республики Беларусь ВС РБ, 2017. 77 с.

УДК 159.9.072

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-4

ВИКОРИСТАННЯ НАРАТИВУ ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

Карсканова С.В., к. психол. н.,
доцент кафедри спеціальної освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті розглядається проблема використання наративу в соціально-психологічній діагностиці особистості. Ми допускаємо також можливість використання наративної психотерапії для діагностики соціально-психологічної готовності до захисту Вітчизни за посередництва проєктивної методики «Я і моя Країна».

Ключові слова: наратив, наративна психотерапія, соціально-психологічна діагностика особистості.

Карсканова С.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРРАТИВА КАК МЕТОДА СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматривается использование нарратива в социально-психологической диагностике личности. Мы предполагаем возможность использования нарративной психотерапии в диагностике социально-психологической готовности защищать свое Отечество при посредничестве проективной методики «Я и моё Отечество».

Ключевые слова: нарратив, нарративная психотерапия, социально-психологическая диагностика личности.

Karskanova S.V. USING OF A NARRATIVE AS A METHOD OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL DIAGNOSIS OF PERSONALITY

The article deals with the problem how to take a narrative as a method of socio-psychological diagnostic of personality. The author admits possibility of using narrative psychotherapy for these purposes with applying of the projective methodology "My Fatherland and I". The demonstrate the approaches to narrative psychology, as a direction of science, which was studied by a number of leading domestic and foreign scholars. The meaning of human life and the formation of certain patterns of their behavior are the result of the personality and the world interaction that expressed in the form of a message, although it does not always have a logical explanation. Messages can be also verbal, written and graphic.

The personality perception of itself happens directly through the formation of narratives that what manifested in the form of events that is important to it. As a rule, they usually pass a stages of comprehension and evaluation that determines their importance. At the same time, the uniqueness of narratives confirms the uniqueness of the individual.